

Kırsal Mimari İçerisinde Mut Dağ Cami'nin Korunması Ve Değerlendirilmesi

Emine EKİNCİ DAĞTEKİN

*Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, Sur/Diyarbakır/Türkiye
edagtekin@dicle.edu.tr*

ÖZET

Anadolu toprakları çok sayıda medeniyete ait kültürel mirasa ev sahipliği yapmıştır. Bu kültürel miras, sadece kentsel yerleşimlerdeki anıtsal ve sivil yapılarla sınırlı değildir. Aynı zamanda kırsal alanlarda, yerel halk tarafından inşa edilen geleneksel evler ve diğer yapılar da ülkenin vernaküler mimarisi ile kültürel mirasın önemli girdilerini oluşturur. Vernaküler mimari (kırsal mimari) sosyal, kültürel, ekonomik değerlerle, topoğrafya, iklim ve bitki örtüsüyle şekillenen gösterişsiz sade yapılardır. Doğal bir üsluba sahip olan bu ürünler, buldukları çevrenin, bilgece geliştirilmiş çözümleriyle üretilmiştir. Taş, toprak, tuğla ve ağaç gibi malzemeler kullanılarak genellikle kare veya dikdörtgen tabanlı olarak inşa edilir.

Anadolu'da kırsal mimari öğeler, sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal ve mimari yaşamla birlikte günümüze ulaşan örneklerle sahiptir. Ancak kırsal alanda yer değiştirme, göç, doğal afet gibi nedenlerle terk edilen yerleşimlerde birçok yapı yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma kapsamında Mersin ili Mut sınırları içinde yer alan Dağ Cami'nin korunması ve geleceğe aktarılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda yer değişikliği sonucu, bulunduğu kırsal alanda tek başına kalan caminin, belgelenmesi ve yakın çevresindeki geleneksel doku, anıtsal yapı ve arkeolojik alanlar ile etkileşim içinde olacak şekilde korunması için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mut, Mut Dağ Cami, Kırsal mimari, Koruma, Onarım.

Preservation and Assessment of Mut Mountain Mosque within Rural Architecture

ABSTRACT

The land of Anatolia had hosted a cultural heritage of numerous civilisations. Such cultural heritage is not limited to the monumental and civil structures throughout the urban residential spaces alone. At the same time, traditional houses and other structures built by the local people also establish the vernacular architecture and cultural heritage of the country. Vernacular architecture means unpretentious and simple structures built using social, cultural and economic values and shaped by the interaction between topography, climate and vegetation cover. These products having a natural style have been manufactured using the wise solutions of their locations. They have been constructed on square or rectangular bases using materials such as stones, soil, bricks and wood.

Rural architectural elements bearing a multi-layered and multi-cultural structure in Anatolia, have reached to our day not only through physical means but also through social and architectural life. However, such structures have faced destruction in the rural areas that have been evacuated due to reasons such as change of location, migration, and Acts of God. The objective of this study is the preservation of Mountain Mosque within the Province of Mersin, District of Mut and carrying the same into the future. In this context, documentation of the mosque has been left on its own in the rural land as a result of change of location has been provided, and suggestions have been presented for availing an interaction between the mosque and its surrounding traditional fabric, monumental structures and archeologic areas.

Keywords: Mut, Mut Mountain Mosque, Rural Architecture, Preservation, Repair.

1.GİRİŞ

Türkiye kentsel ve kırsal yerleşimlerdeki mimari ürünler ile çok katmanlı bir ülkedir. Kentsel yerleşimler içindeki anıtsal ve sivil yapılar dışında, kırsal alanlarda yerel halk tarafından inşa edilmiş olan vernaküller (kırsal) mimarisiyle de dikkat çeker. Vernaküler mimari sosyal, kültürel, ekonomik değerlerle, topoğrafya, iklim ve bitki örtüsünün etkileşimiyle şekillenen gösterişsiz sade yapılardır.

Kırsal alanda yerel malzeme ve teknikle en fazla evler inşa edilse de, yaşam alanı içinde sosyal ve kültürel amaca hizmet eden kamusal ve dini yapılar da inşa edilmiştir. Yapı ustalarının süreç içerisinde uzun gözlem ve deneyimleri ile inşa edilen bu yapılar nesilden nesille aktararak (Rupa, Ganguly 2015:130) günümüze ulaşmıştır. Kırsal mimari de en önemli yaklaşım, yapıların doğal koşullar karşısında dirençli olmasıdır. Ancak bu yapılar sadece dışa karşı güvenli bir alan oluşturmaz, kullandıkları taş, tuğla, ahşap vb. malzemelerle farklı örgü ve harç sisteminden oluşan özgün dokuya sahiptir. Ustaların malzemeyi en yakın yerden temin ederek ısı yalıtımı ve nem geçirme özelliklerinin geliştirildiği tekniklerle uygulamaları, hem ekonomik hem de zaman içinde oluşan yıpranma durumunda kolaylıkla değiştirilmeye uygun yapılar ortaya koymuştur. (Aran 2015:14). Bununla birlikte yer değişimi, deprem, göç, kullanıcı gereksinimleri, ekonomi, politika, bilim ve teknolojiye değişimler kırsal mimariyi tehdit eden unsurlardır. Terk edilen yapılar bakımsızlıktan giderek yok olmakta, yapı ustalarının süreç içine edindiği bilgi ve birikim geleceğe aktarılamamaktadır. Yapıların korunması ve tekniğinin öğretilmesi kırsal mirasın sürdürülebilirliğini sağlayacak en önemli etkenlerdir.

Anadolu'da çok katmanlı ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan kırsal mimari öğeler, sosyal ve mimari yaşamla günümüze ulaşmıştır. Bu öğelerin korunması, sadece fiziksel değil, aynı zamanda gelenek görenek gibi kültürel öğelerle bir bütün olarak ele alınmasını gerektirir. Bu bağlamda kırsal mimarinin korunması salt bir yapı bağlamında değil insani unsurları, yapım teknolojisi ve tarımsal üretimi ile birlikte sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Günümüzde ülkenin ve dünyanın farklı yerlerinde keşfedilmeyi bekleyen yada korunarak geleceğe aktarılması gereken çok sayıda kırsal mimarlık ürünleri korunma sorunları ile karşı karşıyadır.

Son yıllarda şehirleşmenin getirdiği kaosla beraber kırsal alanlar, hızlı ve çarpık bir şekilde büyüyen şehir yaşamının içerdiği sosyal, ekonomik ve toplumsal sorunlardan kaçınmak için sığınak olarak tercih edilmektedir. Kırsal alanlara oluşan talepler girişimciler için cazip gelmekte ve çok sayıda projenin oluşmasını sağlamaktadır. Bu alanların turizm açısından ilgi çekici olması, kırsal mimari alanların ve bu alanların oluşturduğu fiziksel çevrenin korunmasını zorunlu kılmaktadır. 1989 yılında Avrupa Konseyi'nin, Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Hakkındaki Tavsiye Kararında, (Levi, Taşçı 2017:366), kırsal mimari mirası tehdit eden ekonomik ve sosyal dönüşümlere dikkat çekerek mevcut kırsal yerleşimin ve mimarinin korunması, yapısal sınırlamaların uygulanması, yöresel inşaat tekniklerinin ve ustalarının teşvik edilmesi, gibi konularda tavsiyeler sunar.

Bu çalışma kapsamında Mersin ili Mut sınırları içinde yer alan Dağ Camii'nin belgelenmesi, korunması ve geleceğe aktarılması amaçlanmaktadır. Yer değişikliği sonucu, bulunduğu kırsal alanda tek başına kalan caminin yakın çevresindeki belgelenmesi ve yakın çevresindeki geleneksel doku, anıtsal yapı ve arkeolojik alanlar ile etkileşim içinde olacak şekilde öneriler geliştirilmiştir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre 13. yüzyılda inşa edilen Dağ Camii, Vernaküller mimarinin en eski yapılarından biridir. Yapıda kullanılan malzeme ve yapım tekniği büyük oranda günümüze ulaşmıştır. Ancak bulunduğu çevrede yalnızlaştırılması, bakımsızlık ve terk, giderek yok olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ana kısmını oluşturan Dağ Caminin, koruma sorunları belirlenirken yapı ve fiziksel çevresini oluşturan kırsal alandaki tespitler etkili olmuştur. Yapı ve çevresinin mimari sorunları temel alınarak buna yönelik çözümler üretilmiştir.

2. MUT YERLEŞİMİ VE DAĞ CAMİ

Mut, Mersin'in kuzeyinde kent merkezinden yaklaşık 200 km uzaklıkta yer alır. Mut yerleşim yeri, Hitit dönemine kadar uzanan tarihi, Orta Anadolu ile Akdeniz bölgesini birbirine bağlayan stratejik konumuyla ön plana çıkmıştır (Geçer 2001:2). M.Ö. I. yüzyılda Roma Kenti olan Mut, M.S. 395 yılından sonra Bizans Selçuklu ve Karamanoğulları'nın, egemenliğine girmiştir. Mut, 1448'de de Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1878 yılında kaymakamlık olarak İçel sancağına, 1868 yılında Adana iline, 1923 yılında Mersin'e bağlanmıştır (Geçer,2001:2. Atlay 2006:43; Kurt, 2003: 110) Resim 1).

Resim 1. Mersin Mut ilçesi ve Dağ Cami konumu (URL 1)

Mut ve çevresinde farklı kültürlerin ve kırsal mimarinin izlerine rastlanmaktadır. Mut'tan geçen antik yol üzerindeki yerleşimler, Alahan Manastırı, Dağ Pazarı Kilisesi, Sertavul ve Kozak Hanı, Yorköprü Şelalesi ve sarnıçlar bölgenin önemli kültürel ve doğal değerlerindedir (Yergün ve Ünal 2005). Kentsel yerleşim ve kırsal alan içinde kalan bu yapıların birçoğu doğal ve insan kaynaklı nedenlere bağlı olarak yok olmaktadır. Mut'ta kent yerleşmesi ile beraber 91 kırsal mahalle, 21 yayla, 4 oba yerleşmesi olmak üzere toplam 25 köy, altı yerleşim birimi yer almaktadır (Pekkirbızlı 2018:3). Mut kırsal mimari ve doğal oluşumları, Akdeniz iklimi ve organik tarıma elverişli konumu ile turizm potansiyeline sahiptir. 1973 yılından itibaren ilçenin tanıtımında önemli yeri olan "Kayısı Festivali" düzenli olarak yapılmaktadır (Aktufan 2011: 24).

Mut ilçe merkezinin en eski yapısı Mut Kalesi'dir. Hititler döneminde yapılan kale iç ve dış kaleden oluşur. İlçe merkezinde Kale Mahalle'sinin kuzeybatı sınırında yer alan burç kalıntısı dış kaleden günümüze ulaşmıştır (Resim 2). 1992 yılında iç kalenin kuzey surları, güneydeki giriş kapısı ve dört burcun restorasyon çalışması yapılmıştır (Yergün ve Ünal 2005:137). Küfeki taşından düzgün ve moloz örgü biçiminde yapılan kalenin güneyinde altı sıralık bir kitabe bulunmaktadır(Dülgerler, 2006:245).

a) b) c)
Resim 2. Mut Kalesi a)Dış kale duvarı b)Dış kale kapısı c)Burç

Mut merkezde yer alan ve kitabesi bulunmadığından yapım tarihi bilinmeyen Lal Ağa Cami, Kale Mahallesi'ndedir. Caminin yer aldığı külliye'nin 1443-1444 tarihli vakfiyesinde,

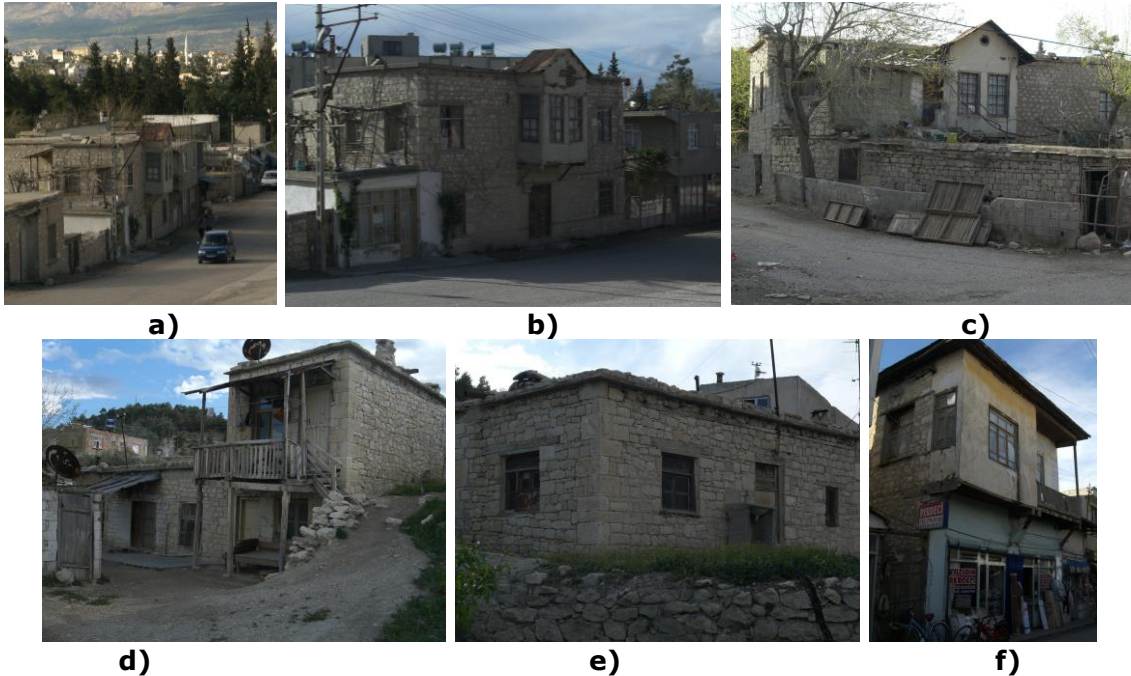

medresenin adının geçmesi, caminin de ilk kez bu dönemde yapıldığını düşündürmektedir. Vakfiyelerden yapının 1815 yılında onarıldığı tespit edilmektedir. Minarenin kapısı üzerinde 1922 yılında yeniden yapıldığı bilgisi yer alır (Dülgerler, 2006: 194; Arel, 1962:242). Dikdörtgen planlı caminin, orta alanı sekizgen karnak üzerine oturan kubbe, yanları ise aynalı tonoz ile örtülüdür. Yapının güney ve doğusunda iki adet türbe bulunmaktadır. Son cemaat yeri kuzeyde olup minare caminin batı köşesinde konumlandırılmıştır. Camiye giriş kuzeyden son cemaat yerinden geçilerek girilir. Düzgün ve kaba yonu taş örgü ile yapılmıştır (Resim 3).

Resim 3: a) Lal Ağa Cami son cemaat yeri (URL 2) b) Avlu ve türbe c) Mimler

İlçe merkezinde geleneksel evler; Kale, Doğançı ve Meydan Mahallerinde görülür. Evler topoğrafyaya uygun kale çevresinde yay şeklinde birbirine bağlanan yol ve sokak dokusu içerisinde gelişmiştir. Kale Mahallesi'nde evler sıkışık alanda, birbirine bitişik ve daha küçük parsellerde eğimli arazi üzerinde yapılmış. Doğançı Mahallesi'nde evler dikdörtgen kütleli, iki katlı ve cumbalı, yola ve bahçeye bakacak şekilde ayrı ve daha büyük parsellerde, az eğimli alanda kurulmuştur (Yergün ve Ünal 2005:137).

Resim 4. Geleneksel Mut evleri a) sokak dokusu b) sokağa dönük cumbalı ev örneği c) müştemilatlı ev örneği d) Zemin katta ahır olan ev e) Tek katlı ev örneği f) Açık çıkmalı ev örneği

Evler, yörenin ekonomik, sosyal, malzeme, gelenek, görenek gibi kültürel düzeyin belirlediği değişkenlere uygun yapılmıştır. Evler genellikle iki katlı, nadiren üç katlı olup bir bahçe içerisinde yer alır. Bahçede depo, ocak, tuvalet gibi mekanlar mevcuttur (İnce 2013:

213). Evlerin planlarını, kat sayısını, iç donanımını ailelerin ekonomik etkinlikleri belirlemiştir. Hayvancılıkla uğraşan ailelerin evlerinde alt katlar ahır ve samanlık, üst katlar yaşam mekanı olarak düzenlenmiştir. Tarımsal faaliyetlerle ilgilenen ailelerin evlerinde, alt kat depo, üst kat yaşam alanı olarak inşa edilmiştir. Evler yığma kargir sistemde torak damlı olarak, taş ve kerpiç malzemeden yapılmıştır. Evlerin duvarları birbirinden farklı büyüklükte, düzgün sıralı moloz taş örgüdür. Köşeler kesme taşlarla bağlanmıştır. Taşlar arasında çamur ve saman karışımı harç doldurulmuştur. Duvarda taş örgü aralarında ve pencere lentolarında ahşap hatıllar kullanılmıştır (Resim 4).

3. DAĞ CAMİ

Dağ Cami, Mut ilçe merkezinin iki kilometre güneybatısında kırsal alanda yer alır. Çevresinde bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Yapıda kitabeye rastlanmamıştır. Ancak araştırmacılar, 13. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya gelen Mut kavminin, Mut Öreni olarak adlandırılan bölgeye yerleştiği ve Dağ Cami'yi yaptıkları belirtilmektedir. Dağ Cami, kubbeli tek bir mekandan oluşmaktadır. Merkezi kubbeli camilerin Beylikler dönemi sonları ve Osmanlı'nın ilk dönemlerinde yapılmaya başlanması, bu caminin 13. yüzyılda inşa edildiğini desteklemektedir. (Arel 1962:248). Bununla birlikte Mut ve çevresinde Roma ve Bizans dönemi yapılarının varlığı, lentonun üzerindeki motifler ve taşların boyutları, Dağ Cami'nin inşa edildiği alanda farklı yapı türlerinin olduğu, bu yapılardan birinin yıkılarak yeniden yapılmış olabileceğini veya caminin başlangıçta farklı bir amaç için inşa edildiğini, daha sonra camiye dönüştürülmüş olabileceğini düşündürmektedir. Kırsal alan içinde bulunan cami, ulaşım yolları ve yerleşim alanının değişmesiyle terk edilmiş, sadece yoldan geçen yolcular ve çobanlar tarafından kısa zamanlı olarak kullanılmıştır (Resim 5).

a)

b)

c)

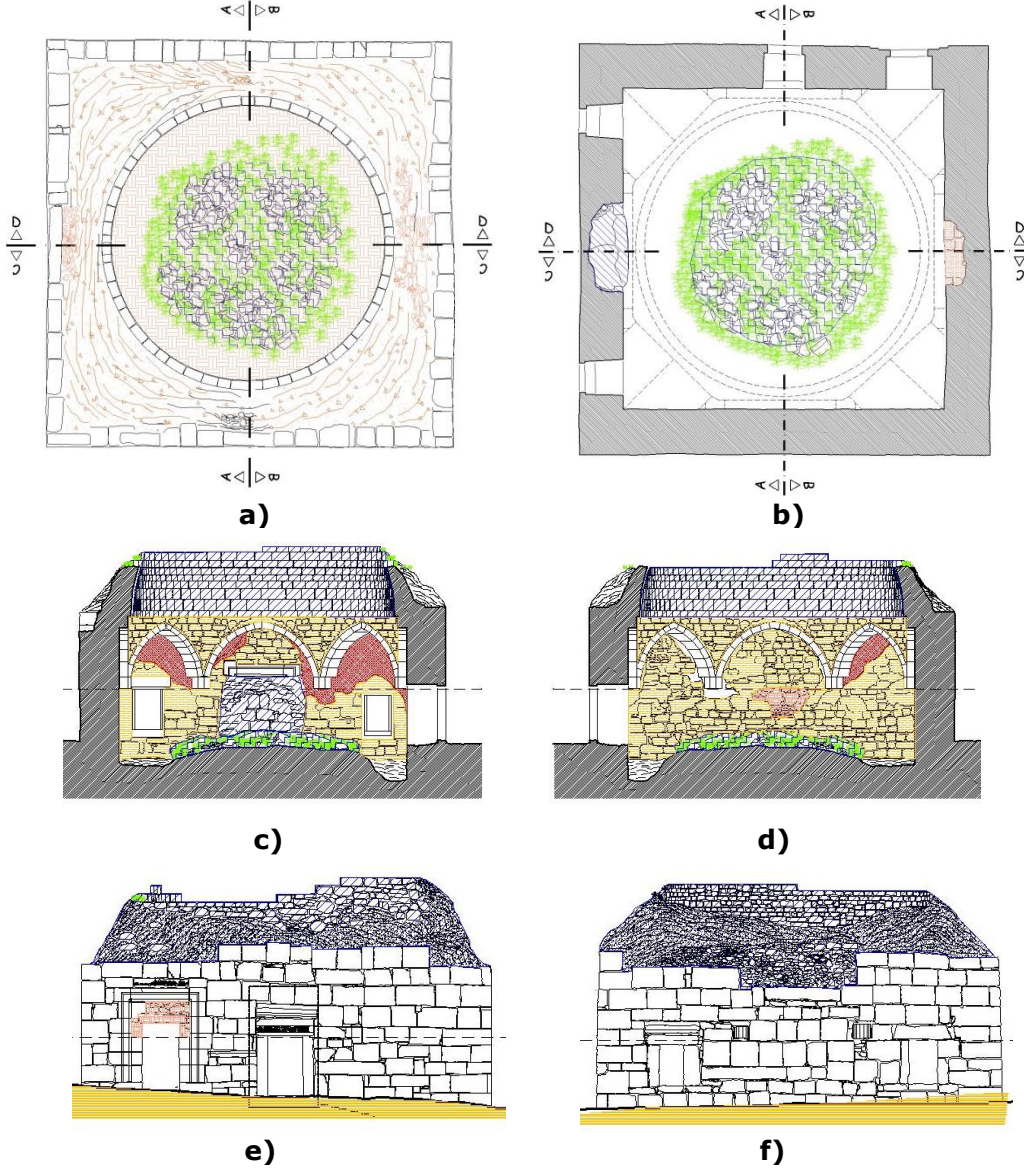

d)

Resim 5. Cami dış mekan görselleri a)(Giriş) Batı Cephesi b) Güney Cephesi c) Kuzey Cephesi d)Doğu Cephesi

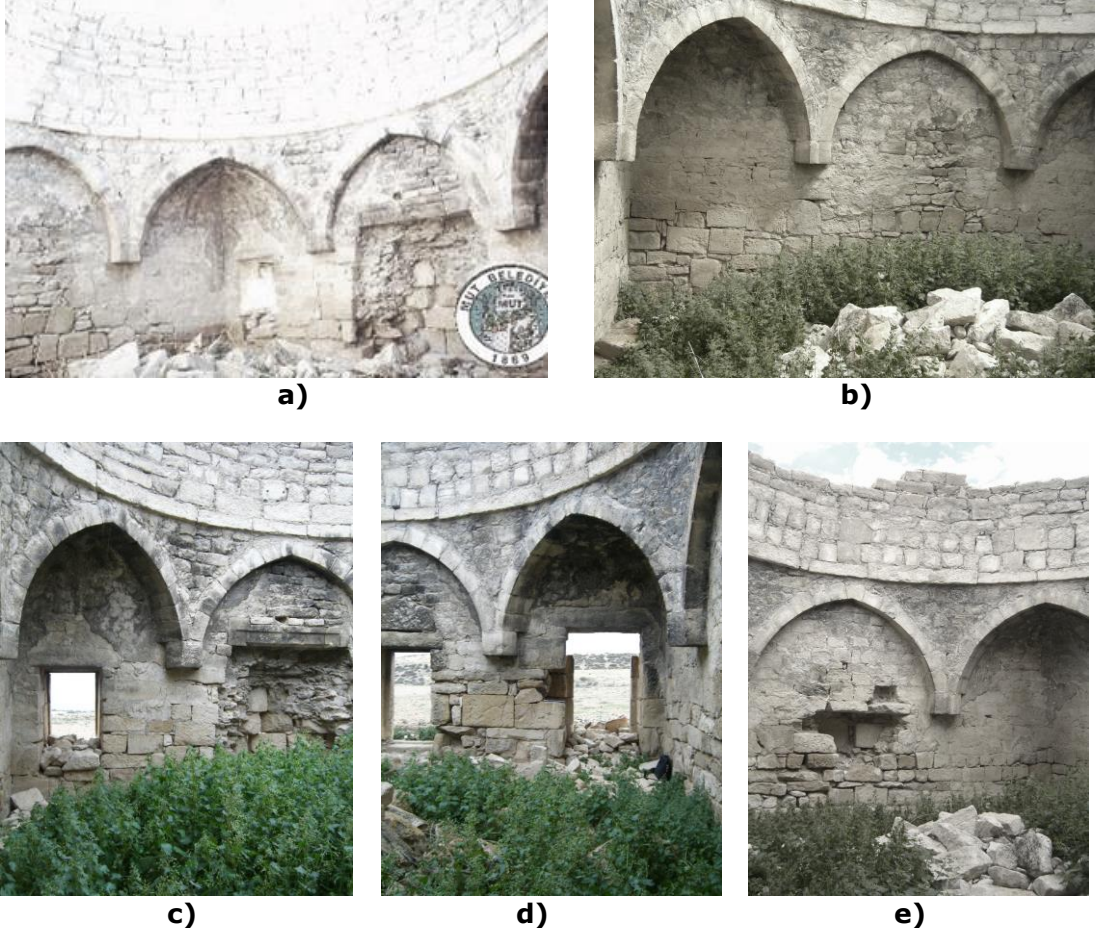

Dağ Cami, düz bir araziye yerleştirilmiştir. Yapının girişi, batı cephesinin kuzey köşesinde kasa ve kanadı olmayan düz lentolu kapı açıklığından sağlanmaktadır. Kapı açıklığı ve güneyindeki pencere düzgün taşlar ile yivli dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Yapının güney cephesinde düz lentolu, birbirine yakın boyutlarda iki dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencere aralarında mihrap yer alır. Diğer cephelerinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Cami zemin malzemesi taştır (Resim 6).

Resim 6. Mut Dağ Cami röleve çalışması a) Dam planı b) Zemin kat planı
c) A-A Kesiti (güney), d) B-B Kesiti (kuzey), e) Batı görünüşü, f) Güney görünüşü

Cami, iç mekanı kare planlı ve kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişler tromplarla sağlanmıştır. Kubbenin tepe noktası ve dıştan oturma şekli ile ilgili herhangi bir bilgiye erişilmemiştir. Caminin batı ve güney cephelerinde kapı ve pencere yer almaktadır. Kapı, pencere ve mihrap üzerinde dikdörtgen lenti bulunmaktadır. Güney yönde ortadaki mihrabın çevresinde, batı yöndeki giriş kapısı ve pencerenin önünde farklı kodlarda define kazıları yapılmıştır (Resim 6, 7).

Resim 7. Cami iç mekan görselleri a) Cami mimber ve güneydoğu yönü (URL 3) b) Kuzey duvar yüzeyi d)Mihrap ve güneydoğu yönü d) Batı giriş kapısı e) Doğu duvar yüzeyi

Caminin içinde duvarlarda sıvalar dökülmüş, taş duvarlar yer yer boşaltılmıştır. Taş mihrap duvar yüzeyinden taş silme ile ayrılır. Mirabı iki taraftan çevreleyen silme yok olmuştur. Duvardaki izlerden mihrabın iki düz ve bir eğimli silmeyle çevrildiği anlaşılmaktadır (Dayar 2017:27).Kare mekânı örten kubbeyi taşıyan kemerler, duvarlardan 10 cm çıkma yaparak belirginleştirilmiştir. Kubbeyi taşıyan kemerler ve tromplar iyi durumda olup, kısmen ayakta kalan kubbe yükünü taşımaktadır. Kubbenin, insan ve doğa kaynaklı olarak yıkıldığı düşünülmektedir. Kubbe dıştan deforme olduğundan kare formulu beden duvarı ile birleşimi tespit edilememiştir(Resim 7).

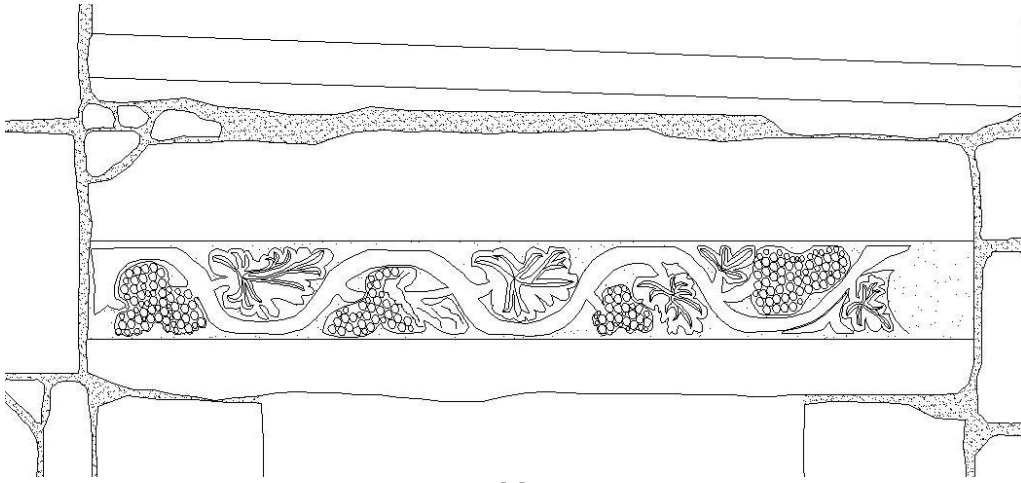
3.1.Yapım Tekniği ve Malzeme

Cami yığma kârgir yapım tekniğinde, dış beden duvarı iri blok kesme küfeki taşı ile düzgün sıralı olarak yapılmıştı (Resim 5,6,7). İç mekanda birbirinden farklı büyüklükte taşlar yığma şeklindedir. Cami içinde taşlar çamur harcı ile birleştirilmiştir. Taşların birleşiminde içeriğinde kireç, kil oranı yüksek topraktan yapılmış harç kullanılmıştır. Yerel usulpla hazırlanan harcın içine ayrıca kireç, kurumuş saman, çeşitli agregalar karıştırılmaktadır. Yapının beden duvarında dayanımı yüksek olan harcın kullanımı, yapının yok olmasını engelleyen etmenlerdendir. Kubbe yontulmuş, kabayonu taşlarla düzgün bir şekilde örülmüştür. Dıştan kubbe taşlarının arasına kalan bölümlere harç ve moloz taşlar doldurulmuştur. Dülgerler (2006), kubbeye bazı yerlerde küçük sıva izlerinin görüldüğü buna bağlı olarak kubbenin içten sıvalı olduğu belirtmektedir (Dülgerler 2006:194). Yapıda giriş kapısı ve güneyinde bulunan pencerenin lentolarının üzerinde üzüm salkımı, asma dalları ve yaprak şeklinde işlenmiş figürler dışında süsleme elemanına rastlanmamıştır (Resim 8).

a)

b)

Resim 8. a) Batı yönde pencere lentosu b) Süsleme detayı

4.YAPIDAKİ BOZULMALAR VE NEDENLERİ

Camideki hasar tespitleri yerinde yapılan görsel analiz yöntemiyle belirlenmiştir. Caminin yakın çevresinde yerleşimin olmaması, kullanılmaması, herhangi bir bakım ve onarım programına dahil edilmemesi, doğal bozulma ve insan eliyle oluşan bozulmalara neden olmuştur.

Yapıdaki doğal bozulmalar yağmur, kar, suları ile rüzgar ve ısı kaynaklı bozulmalardır. Kubbe içine yerleşen suların harç ve taşa nüfus etmesi, mukavemetin azaltmasına ve kubbenin çökmesine neden olmuştur. Zemin kaynaklı sular duvar yüzeyinde nemlenme ve tuzlanma oluşturmuştur. Kubbenin çökmesiyle birlikte kubbede bulunan taş ve toprak malzeme cami içine dolmuştur. Toprak malzemede zemindeki nemin etkisiyle bitkilenme oluşmuştur. Taşlarda, sıcaklık değişimleri, rüzgar, su gibi dış etkenlerden kaynaklanan kırılmalar, aşınmalar, çatlaklıklar meydana gelmiştir. Dolgu harçları çok geç sertleşen, dayanımı ve bağlayıcılığı yüksek bir malzeme olmasına rağmen fiziksel bozulmaya maruz kalmıştır.

Kırsal alanda ve çevresinde herhangi bir yerleşim yeri bulunmayan yapıya, insanlar tarafından kasıtlı bir şekilde zarar verilmiştir. Define arayıcıları tarafından cami içerisinde mihrap önünde, batı cephesinde giriş kapısının önünde ve güney batı köşede kazılar yapılmış, kuzey yönde duvardan taşlar alınmış, kapı ve pencere doğramaları yok olmuştur (Resim 5, 7).

5.MÜDAHALE KARARLARI VE KORUMA ÖNERİLERİ

5.1. Çevre Ölçeğinde

Türkiye’de geleneksel yapılar ve kırsal alanların korunmasına ilişkin temel sorunlar, toplumsal, ekonomik, mimari, teknik ve yasal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Cumhuriyetin ilanından itibaren anıtlar ve sitlerin korunması için çeşitli uygulamalar, strateji ve planlar yasal ve yönetsel olarak geliştirilmeye çalışılmaktadır. Koruma ve kırsal planlama konusunda birçok kurum (Çevre ve Şehircilik, Tarım ve Köy İşleri, Kültür ve Turizm, Orman ve Su İşleri ve İçişleri Bakanlıkları, Başbakanlık AFAD ve TOKİ, Kalkınma Ajansları, Valilikler-İl Özel idareleri vb...) kanunlar çerçevesinde görev ve yetkiye sahiptir. Ancak bu kurumlar arasında yetki ve müdahale biçimindeki karmaşa, hem anıtsal ve sivil yapıların hem de kırsal alanın kültürel ve doğal mirasının etkili bir şekilde korunması için strateji oluşturmayı engellemektedir.

Dağ Cami’nin giderek yok olan kırsal mimari içinde yer alması, koruma kararlarının çevresi ile birlikte ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Yapının çevresinde müze denetiminde arkeolojik çalışma yapılması, tarım alanları ile turizm güzergahına dahil edilmesi, korumada farklı kurum ve kuruluşlarla birlikte etkin korunmasını gerekir.

Dağ Cami çevresinde yerleşim alanlarının olmaması yapının korunmasını zorlaştıran etmenlerden biridir. Yapının korunması için sadece fiziksel değil, çevresel ve sosyal boyutların da göz önünde bulundurulması gerekir. Yapının korunması, çevresi ile birlikte sürekliliğinin sağlanması, yerleşim alanları ile bağ kurması, özgün veya yeniden işlevlendirilmesi ve turistik güzergah oluşturulması ile sağlanmalıdır. Bu kapsamda, sınırları içinde yer aldığı Mut ilçe yerleşimi ile çevredeki doğal çevre ve diğer anıtsal yapılarla temas etmesi gerekmektedir. Yeniden işlevlendirmeye belirlenen fonksiyonun, gerek doğal çevreye gerekse Mut’un tarihi kentsel ve kırsal dokusuna ve turizmine katkı sunması sağlanabilir.

Yapının işlevlendirilmesi sırasında, özgün biçiminin korunması sağlanmalıdır. Koruma yaklaşımında, koruma, turizm ve ekonomik kalkınma arasında bir denge kurulması, kentsel ve kırsal alanda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz sonuçlar bakımından analizler yapılması gerekir. Caminin bulunduğu tarımsal doğal alanlar, hobi bahçeleri ve ekolojik turizm uygulamaları (Bostancı, 2020; Cengiz ve Karaelmas, 2019), işlev önerisi içinde değerlendirilmelidir

5.2.Tek Yapı Ölçeğinde

Restorasyon aşamasında, tek yapı ölçeğinde yapılacak müdahaleler için, yapıdan gelen izler, arşiv belgeleri ve benzer yapılardan gelen bilgilerle, özgün biçimine uygun ancak günümüz detayları kullanılması, onarım öncesi çevre temizliği ve arkeolojik araştırma yapılması şeklindeki koruma yaklaşımı benimsenmiştir.

Dağ Cami için restorasyon uygulamalarında sağlamlaştırma, temizleme, bütünleme ve yeniden yapım şeklinde müdahale teknikleri önerilmektedir. Yapıda en fazla tahrip olan ve yıkılan kubbenin özgün biçimi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Onarım müdahaleleri varsayımlara dayandırılmadığından, kubbenin tamamlanması yerine, çağdaş malzeme ile bir örtü kullanılarak korunması önerilmiştir.

Birbirinden farklı boyutlarda harç ile bağlanan taş duvarlarda görülen strüktürel çatlaklıklar, kayıplar, aşınmalar ve kirlenmeye karşı restorasyonda müdahaleler farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, caminin dış ve iç cephesinde bozulma yüzey derinliği beş santimetreye kadar olan taş yüzeylerde herhangi bir müdahale yapılmayarak özgün taşlar korunacaktır. Bozulma yüzey derinliği beş santimetreden fazla olan taşlar ise çürütülerek yerine özgün dokusuna uygun yeni taşlar konulacaktır. Yumuşak tel fırça ile caminin kirlenmiş olan taş yüzeyi, patinasına zarar vermeden özenle temizlenecektir.

Restorasyon çalışmalarına başlanmadan önce, yapının orijinal taşlarının analizi yapılacak ve yeni kullanılacak taşların uyumu, laboratuvar analizleriyle belgelenecektir. Analiz sonuçlarına uygun taş, özel bir taş ocağından temin edilip yapım işlemlerinde kullanılacaktır. Yeni kullanılacak taşların imalatında, ihtiyaç duyulması halinde yüzeyde tarak veya mucarta yapılacaktır. Ancak orijinal taşlarda herhangi bir şekilde mucarta yapılması veya taraklanması yapılmayacaktır.

Yıkım ve sökümden çıkan, kullanılabilirliği tespit edilen malzemeler, bir tutanak ile tespit edilerek cami yakınlarında toplanacaktır. Yapının kubbesinin çökmesi sonucu iç mekana dolan taşlar kaldırılarak onarım aşamasında kullanılacak.

Camide yapılan taş temizlenden sonra derzler açılarak, içlerindeki bitkiler ve otlar ayıklanarak derzler temizlenecektir. Derzler çelik mala ucuyla bastırılıp doldurularak, düz ve pürüzsüz bir yüzey elde edilecek. Horasan harçlı imalatlarda, en az altı ay dinlendirilmiş söndürülmüş kireç, söndürülmüş kireç temin edilemediği takdirde hidrolik kireç kullanılacaktır. Taş duvarda derz yapımı, yonu taşı duvar yapımı, yonu taşı kaplama yapımı gibi yapının özgün taş dokusunda yapılacak tüm imalatlarda, çimentolu harç kesinlikle kullanılmayacaktır. Camide tespit edilen çatlaklara epoksi ile enjeksiyon yapılacaktır.

Yapıda günümüze ulaşan herhangi bir ahşap elemana rastlanmamıştır. Yapının kapı ve pencerelerine ahşap kasa ve kanat yeniden yapılacaktır. Ahşap imalatlarında empre edilmiş ahşap kullanılacaktır.

6. SONUÇ

Mut ve çevresi, iklim şartlarının uygunluğu, zengin su kaynakları ve tarım için elverişli topraklarıyla tarih öncesinden itibaren bir yerleşim alanı olmuştur. Çok sayıda medeniyetin yerleştiği ilçe ve çevresi, tarihi eserler yönünden zengindir. Roma ve Bizans dönemine ait Mağara ve Kaya Oymaları, Balabolu (Adrassus) Harabeleri çok sayıda lahit ve su sarnıcı, Sertavul Han, Mut Kalesi, Alahan Manastırı, Dağpazarı Kilisesi, Derinçay Köprüsü, Yerköprü Şelalesi, Mut'un zengin mimari ve kültürel mirası içinde yer alır (Köse ve Atlay, 2005: 15). Kültür varlıklarının korunma ve onarılma süreçlerindeki amaç, bu yapıları sadece sanat eserleri olarak değil, aynı zamanda tarihi belgeler olarak da korumaktır (Erder, 1977). Bu nedenle gerçekleştirilecek müdahalelerde, yapıların bir ya da birden fazla dönemi sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamının belgeleri olarak değerlendirilmelidir.

Dağ Cami'nin kullanılmaması, bakım ve onarımının yapılmaması, vandalizm ve iklimsel etkilerden dolayı yapım sistemi ve malzemesi giderek yok olmaktadır. Kubbe ve mihrap gibi bozulan ve yıkılan elemanlar ile geleneksel özellikleri kaybolma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Yapının geleceğe aktarılması için ekonomik olarak desteklenmesi ve koruma programına dahil edilmesi gerekir.

Dağ camii, yerel yapı sanatına dair yapım tekniklerini günümüze ulaştıran ender yapılardan biridir. Yapının, plan ve cephe tipolojisi, kullanılan taş malzeme, kubbe sistemi, kapı ve pencere lentosu, yöresel yapı sanatı ve geleneksel yapım teknikleri ile ilgili bilgilerin gözlemlenmesine, yorumlanmasına olanak sağlamaktadır. Giderek yok olan yerel üslubun oluşmasında, yapı ustasının yapıyı oluşturmasında kullandığı süslemeli lento, soyut düşünsel kültürün etkilerini taşımaktadır. Yapının yapıldığı yerde yapılacak bir arkeolojik araştırma, yer seçimindeki kriterleri, yapı tasarımı ve uygulamasının bilgi ve kültürünü de ortaya koyacaktır.

1999 tarihli ICOMOS "Vernaküler Yapı Mirası Tüzüğü'nde", vernaküler yapıların toplumun kültürel yapısının temeli olduğu, bu anlamda kullanım alanlarının genişletilmesi, turizm amaçlı kullanımının kontrollü olması, ekonomi ve kültüre katkı sunacağı dile getirilmiştir. Yapının korunma çalışmaları, sadece strüktürün sağlamlaştırılması ve uygulanacak teknolojilerin belirlenmesiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda tarihi yapının yeniden kullanılmasıyla ilgili çalışmaları da kapsar. Yeniden kullanımda verilecek işlevin çevreyle

bütünleşmesi ve yapının kütsel ve mekansal özelliklerini bozacak eklemelerden kaçınılması esastır.

Dağ Caminin çevresi ile birlikte oluşturulacak koruma çalışması, eğitim, turizm ve ekonomiyle birlikte çevrede bulunan kırsal ve kültürel mirasın canlanmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, Dağ Cami, bulunduğu kırsal çevre içinde geleneksel doku, anıtsal yapılar ve arkeolojik alanlar ile etkileşim içinde, yerel halkın, turistlerin ve araştırmacıların günlük gezi planına dahil edileceği bir işlev ile bütüncül olarak korunmalıdır. Amaç kültür mirasının özgün özellikleriyle geleceğe aktarılması, işlev ile koruma sürecine ve çevresine sahip çıkılmasını sağlamaktır. Dağ Camiye çevresinde herhangi bir yerleşimin olmaması, yapının çevresindeki tarımsal ve kırsal alan ile birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Yeni işlevde, yapının çevresinin ekonomik değerinin öne çıkarılması, yakın çevredeki yapılarında korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

Teşekkür: Bu çalışma yazarın danışman olarak yer aldığı, "Mut Dağ Cami Rölöve, Restorasyon Projelerinin Hazırlanması" için yapılan çalışmadan üretilmiştir. Çalışma süresince görüşlerinden yararlanan, Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Adana Kültür Varlıkları Koruma Kurulu üye ve uzmanlarına teşekkür ederiz.

7. KAYNAKLAR

- Aktufan H., (2011). Mut'un (Mersin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Aran K., (2015). Güney Mimarlık, Sayı:19, s.14
- Arel M., (1962). Mut'taki Karamanoğulları Devri Eserleri, Vakıflar Dergisi, Sayı:5:241-258 Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Atlay, N., (2006). Mut Tarihi (2.Baskı), Mut: Mut Belediyesi Kültür Yayınları. s.43.
- Bostancı, P. (2020). Kentsel tarım kavramı ve uygulanabilirliğinin peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Cengiz, B. ve Karaelmas, D. (2019). Kentsel Biyoçeşitliliğin Sürdürülebilirliği, International Black Sea Coastline Countries Symposium -3. October 1820. Zonguldak.
- Dayar M., (2017). Mersin - Mut'taki Mimari Eserler, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, s.26
- Dülgerler O. N., (2006). Karamanoğulları Dönemi Mimarisi, Ankara, s.245.
- Erder, C. (1977). "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2. Ankara: O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 167-190.
- Geçer, A., (2001). Konya Vilayeti İçel Sancağı, Mut Kazası-Karyeleri, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, s.2.
- İnce, A.,(2013). "Eski Mut Evleri" adlı yayınlanmış yüksek lisans tezinde eski yapı mut evleri hakkında bilgi vermiştir
- Köse, E., (2008). Mutlu Köyler. (1.baskı). Ankara: Özdoğan Matbaa Yayın Ltd.Şti.
- Kurt, M., (2003). Tarih Boyunca Mut, Murat Kitabevi, Ankara, s.110
- Levi, E.A., Taşçı, B., (2017). Ege'de kırsal mimari araştırmaları: Bayındır Köyleri. Megaron, 12 (3): 365-384.
- Pekirbızlı T., (2018). Mut (Mersin) İlçesi'nde Kırsal Yerleşmeler, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tez
- Rupa, A., Ganguly, T. (2015). Role of Vernacular Architecture of India in Green Building Design – A Case Study of Pauni. International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication, 3(2), 130-135.
- Tekin, N.,(2008) "Dünden Bugüne Her Yönüyle Mut" Ankara:Özdoğan Matbaa Yayın Ltd.Şti.
- Yergün U. ve Ünal Z.G., (2005). Mut (Mersin) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri, 2004 TÜBA Kültür Envanteri Dergisi cilt 4/ s. 133

Web sitesi

URL 1.

<https://www.google.com/maps/@36.6549206,33.423537,13.25z/data=!5m1!1e4?authuser=0&entry=ttu>

URL 2. <https://mutilcemiz.net/mut-laal-pasa-camii/>

<http://www.mersin.gov.tr> Mersin Valiliđi web sitesi)

URL 3. <http://www.mut.bel.tr> (Mut Belediyesi web sitesi)

URL 4. <https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Kirsal-Mimari-Mirasin-Korunmasi--89-6-COE%2C-1989.pdf> Eriřim 12.11.2023